

ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ЗАСОБАМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

PROSPECTS FOR MODERNIZING CIVIL JUSTICE THROUGH ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Кабальський Р.О., к.ю.н.,

асистент кафедри теоретико-правових дисциплін

Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття досліджує перспективи використання штучного інтелекту (ШІ) у цивільному судочинстві, акцентуючи увагу на його потенціалі для трансформації судової системи України. Аналізуються переваги автоматизації рутинних процесів, серед яких зменшення навантаження на суддів, покращення доступу до правосуддя та прискорення розгляду справ. Особливу увагу приділено можливостям ШІ у забезпеченні точного аналізу великих обсягів даних і формуванні рекомендацій на основі судової практики, що може підвищити ефективність судової діяльності.

Огляд міжнародного досвіду розглядає приклади Естонії, де використовуються автоматизовані системи для вирішення малозначущих спорів, Великої Британії, яка активно впроваджує цифрові рішення у судових процесах, а також США та Канади, де ШІ застосовується для аналізу ризиків і складання прогнозів судових рішень. Разом із тим зазначено, що впровадження ШІ супроводжується ризиками, серед яких можливі упередження алгоритмів, недостатня прозорість процесів і загроза порушення прав людини.

Окремо підкреслюється важливість дотримання міжнародних стандартів, зокрема статті 6 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує право на справедливий суд, а також принципів, закладених у Конституції України. Використання ШІ в судовій системі повинно регулюватися чіткою нормативно-правовою базою, що враховує технічні, етичні та правові аспекти.

Зазначено, що ШІ здатний підсилити функції суддів, але не може замінити їх у прийнятті рішень, оскільки алгоритми не враховують морально-етичні аспекти та індивідуальні обставини конкретних справ. Застосування технологій має бути допоміжним, спрямованим на оптимізацію процесів, а не заміщення людського фактора.

Виділено ключові напрями вдосконалення технологій ШІ, серед яких забезпечення прозорості, захист персональних даних і недопущення дискримінації в алгоритмах. Підкреслено необхідність комплексного підходу до впровадження ШІ, що включає технічне тестування, навчання судового персоналу, розвиток технологій і створення чітких правових гарантій для учасників судових процесів.

Розглянуто, як взаємодія між ШІ та суддями може забезпечити більш ефективне правосуддя, водночас зберігаючи баланс між технологіями та людськими цінностями.

Ключові слова: штучний інтелект, цивільне судочинство, автоматизація судових процесів, правосуддя, правові стандарти, етичні аспекти.

The article explores the prospects of using artificial intelligence (AI) in civil justice, emphasizing its potential to transform Ukraine's judicial system. The study highlights the advantages of automating routine processes, including reducing the workload of judges, improving access to justice, and expediting case resolution. Particular attention is paid to AI's capabilities in ensuring accurate analysis of large data sets and generating recommendations based on judicial practice, which could enhance the efficiency of judicial activities.

A review of international experience examines examples from Estonia, where automated systems are used to resolve minor disputes, the United Kingdom, which actively implements digital solutions in judicial processes, as well as the United States and Canada, where AI is applied for risk analysis and court decision prediction. However, the implementation of AI is accompanied by risks, including potential algorithmic bias, lack of process transparency, and threats to human rights.

The importance of adhering to international standards is highlighted, particularly Article 6 of the European Convention on Human Rights, which guarantees the right to a fair trial, as well as principles enshrined in the Constitution of Ukraine. The use of AI in the judicial system should be regulated by a clear legal framework that accounts for technical, ethical, and legal considerations.

The study emphasizes that AI can enhance judges' functions but cannot replace them in decision-making, as algorithms fail to consider moral-ethical aspects and individual circumstances of specific cases. The application of technology should be auxiliary, aimed at process optimization rather than replacing the human factor.

The necessity of a comprehensive approach to AI implementation is underlined, which includes technical testing, training judicial staff, advancing technology, and establishing clear legal guarantees for participants in judicial processes.

Key words: artificial intelligence, civil justice, judicial process automation, justice, legal standards, ethical aspects.

Постановка проблеми. Розвиток штучного інтелекту відкриває широкі можливості для оптимізації судової системи, зокрема в цивільному судочинстві. ШІ здатен автоматизувати рутинні процеси, покращити доступ до правосуддя, пришвидшити розгляд справ та підвищити ефективність судової діяльності. Водночас інтеграція технологій ШІ у правову сферу викликає низку проблем, зокрема правових, етичних і технічних.

Основний виклик полягає в забезпеченні дотримання прав людини, таких як право на справедливий суд, гарантоване ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, та відповідність використання ШІ нормам Конституції України, яка передбачає здійснення правосуддя виключно суддями та присяжними. Також залишається відкритим питання гарантування прозорості, неупередженості й недискримінаційності алгоритмів, а також захисту персональних даних і конфіденційності інформації. Окрім цього, актуальною є проблема технологічної спроможності ШІ досягати високих стандартів правосуддя. Хоча можливість

застосування ШІ в наказному провадженні виглядає перспективною, вирішення навіть простих справ передбачає врахування численних контекстуальних нюансів, які можуть не відповідати визначеним алгоритмам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про значну увагу науковців до можливостей використання штучного інтелекту (далі, ШІ) у цивільному судочинстві. Репіна Ю. С. у своїй роботі досліджує глобальні стандарти й практики застосування ШІ в судових системах, акцентуючи увагу на необхідності врахування міжнародного досвіду для мінімізації ризиків і підвищення ефективності правосуддя [8]. Склярєнко І. В. висвітлює перспективи впровадження ШІ у цивільне судочинство, звертаючи увагу на його потенціал у зниженні навантаження на судову систему, але також наголошує на недоліках, пов'язаних із прозорістю та відповідальністю за рішення [10]. Костенко О. В. і Костенко В. В. акцентують увагу на правових аспектах відповідальності та ідентифікації суб'єктів, що використовують ШІ, вказуючи на

необхідність вдосконалення законодавства. Селіванов М. підкреслює роль IT-технологій у підвищенні прогнозованості судових рішень і деталізує їх вплив на покращення якості правосуддя. Усі дослідження сходяться на думці, що інтеграція ШІ в судову систему має супроводжуватися чітким правовим регулюванням і контролем, проте вказані дослідження не містять вичерпного переліку аспектів застосування ШІ в цивільному судочинстві.

Мега статті полягає комплексному аналізі переваг та недоліків штучного інтелекту в цивільному судочинстві та перспектив його застосування.

Виклад основного матеріалу. ЄС ухвалив перший у світі комплексний закон про ШІ, спрямований на захист прав людини, демократії та довкілля [1]. У Великій Британії розроблено посібник “AI Guidance for Judicial Office Holders” (2023), який містить рекомендації щодо використання ШІ в судочинстві, але застерігає від його застосування для юридичних досліджень і аналізу [2].

Суддя Бірс із Великобританії відзначив корисність ChatGPT для створення резюме знайомих йому галузей права [3]. У США дослідження Stanford RegLab виявило ризики «правових галюцинацій» при використанні мовних моделей, що вимагає обережності під час їхньої інтеграції в юридичну практику [4]. У Канаді Федеральний суд ухвалив правила використання ШІ в судочинстві, зобов'язавши сторони повідомляти про застосування цих технологій [5].

В Україні Касаційний господарський суд у рішенні від 2024 року розглянув використання ChatGPT як джерела правового визначення, але визнав його ненадійним для правової аргументації. Незважаючи на перспективи ШІ, судові системи обережно підходять до його застосування, щоб уникнути ризиків для верховенства права [6].

І хоча законодавство не містить поняття ШІ, а науковці не сформуливали єдиного підходу, пропонуємо для цілей цієї статті використовувати наступне формулювання: штучний інтелект – це галузь комп'ютерних знань, що вивчає та розробляє алгоритми для заміни людських зусиль при виконанні аналітичних завдань, зокрема шляхом розпізнавання мовлення, прийняття рішень, перекладу текстів, аналізу даних, навчання на основі досвіду і т.д.

Однозначно штучний інтелект не здатний замінити роботу юриста, зокрема в цивільному судочинстві – при грамотному застосуванні він здатен покращити якість юридичних послуг, зекономити час на рутинні справи, наприклад:

1. ШІ може виконувати завдання, які раніше вимагали значних витрат часу, такі як обробка великих обсягів інформації, складання документів та автоматичне заповнення форм, наприклад реєстрація процесуальних документів, що подаються учасниками справи. ШІ також може зменшити навантаження на судову систему. У Естонії розробляється робот-суддя для розгляду дрібних позовів до 7 тис. євро. Сторони завантажуватимуть документи в систему, яка ухвалюватиме рішення. При цьому його можна буде оскаржити у звичайному суді. Такий підхід спрямований на оптимізацію роботи судів та зниження навантаження на державний апарат [7].

2. Використання ШІ для обробки текстових, аудіо-та відеозаписів сприятиме швидкому виявленню ключових фактів, перевірки їхньої відповідності законодавству та виявленню прихованих зв'язків між доказами, а також що є достатньо важливим – перевірки метаданих таких доказів, без залучення експертів.

3. Системи ШІ можуть пропонувати суддям і правникам рекомендації, засновані на аналізі нормативних актів і судової практики, сприяючи ухваленню зважених рішень. Варто зауважити, що використання ШІ в такому випадку можливе лише виключно в контексті рекомендацій, проте засоби ШІ можуть зробити якісну вибірку необхідних нормативно-правових актів, що релевантні до вирішення

конкретної справи, а також вибірку аналогічних судових справ. Наприклад, у США технологія eDiscovery дозволяє автоматизувати процес пошуку релевантної інформації в електронних матеріалах. Сторони справи узгоджують пошукові терміни, а суддя визначає докази. Це не лише пришвидшує процес, а й робить його точнішим порівняно з ручним пошуком [8].

4. ШІ може бути використаний для автоматизації процесів медіації, полегшуючи комунікацію між сторонами та надаючи нейтральні рекомендації, зокрема шляхом проведення SWOT-аналізу ситуації, з урахуванням законодавчих вимог та надати первинну консультацію. Наприклад, у Канаді система Solution Explorer у цивільному трибуналі Британської Колумбії використовує ШІ для створення індивідуальних рекомендацій і надання доступу до юридичної інформації. Вона сприяє вирішенню спорів без звернення до суду, роблячи спеціалізовані знання доступними для громадськості [8].

5. Використання ШІ сприяє зменшенню навантаженості судів, дозволяючи громадянам дистанційно подавати документи, відстежувати хід справи та отримувати доступ до необхідної інформації в інтерактивному режимі, як приклад застосування штучного інтелекту є використання підсистема «Електронний суд», який містить деякі автоматизовані елементи.

6. Штучний інтелект здатен аналізувати ефективність розгляду справ, виявляти аномалії та потенційні несправедливості, а також формувати статистичні звіти для покращення роботи судової системи.

7. Використовуючи історичні дані та аналізуючи прецеденти, ШІ може передбачати ймовірний результат судового процесу, допомагаючи сторонам оцінити перспективи.

8. Штучний інтелект може відстежувати процеси та нагадувати учасникам про важливі дати та строки, що сприятиме зниженню ризику затримок, зокрема частково такий функціонал впроваджено в додатку «Дія».

9. Завдяки аналізу рішень у подібних справах ШІ може сприяти підвищенню передбачуваності та єдності судових рішень, мінімізуючи суперечності в практиці та сприяти виробленню єдиної правозастосовної позиції. Американські дослідники розробили програму, що з точністю до 70% передбачає рішення Верховного Суду США, враховуючи дані про справу та політичні уподобання суддів. Такі інструменти допомагають зменшити ризик непередбачуваних рішень у складних справах. Однак є і виклики: наприклад, системи прогнозування в кримінальних справах у США показали упередженість, переоцінюючи ймовірність рецидиву для афроамериканських підсудних через використання історичних даних [8].

Втім, повна заміна суддів ШІ у найближчому майбутньому залишається малоімовірною. Для цього системи мають відповідати стандартам справедливого суду, закріпленим у статті 6 Європейської конвенції з прав людини [9]. Наразі ШІ залишається ефективним інструментом для аналізу інформації, надання юридичних порад та підтримки в ухваленні рішень, але потребує постійного вдосконалення і контролю з боку людей.

Загалом до переваг використання штучного інтелекту в цивільному судочинстві належить: зменшення впливу людського фактора та суб'єктивізму, скорочення строків судового розгляду, зниження витрат на судочинство, при цьому наразі існує ряд недоліків, про які одногласно говорять науковці.

Так, Складенко І.В. до недоліків відносить відсутність відповідальності за помилки та порушення, відсутність прозорого алгоритму прийняття рішень, що унеможливає забезпечення його вмотивованості, відсутність у штучного інтелекту життєвого доступу, можливість діяти лише в межах заданих алгоритмів, відсутність гнучкості (так званого «позитивного людського фак-

тору») – цивільне судочинство характеризується можливістю самозахисту особи, а отже, не завжди зверненням до професійної правничої допомоги та викладенні своїх вимог чітко і з застосуванням релевантних норм, проте це не скасовує право особи на звернення до суду та справедливий розгляд, неможливість врахування моральних та етичних принципів, наприклад у випадку розгляду справи щодо репутації, честі та гідності, та інших оціночних понять, неможливість охопити всю різноманітність судових справ цивільного судочинства, питання захисту даних (конфіденційність) [10].

Ми підтримуємо таку позицію вченого, та пропонуємо розділити такі фактори на дві групи: ті, що можуть бути вдосконалені (прозорість, вмотивованість рішення, охоплення різноманітності судових справ, конфіденційність) та ті, що можуть бути охоплені лише людським інтелектом (наявність життєвого досвіду, індивідуалізований підхід до вирішення справ, застосування «людського фактору»), дотримання принципу верховенства права, моральні та етичні принципи).

Згідно з Концепцією розвитку штучного інтелекту в Україні (розпорядження КМУ від 02.12.2020 № 1556-р), запланованою до 2030 року, впровадження ШІ має сприяти поліпшенню правосуддя, зокрема шляхом автоматизації вирішення простих справ за взаємною згодою сторін. Проте реалізація цих цілей потребує не лише технологічного розвитку, але й внесення змін до Конституції України, оскільки ст. 127 передбачає здійснення правосуддя виключно суддями та присяжними.

Хоча автоматизація наказного провадження за допомогою ШІ можлива через рутинний характер таких справ, повна заміна суддів технологією є недоцільною. ШІ може оптимізувати роботу судді, надаючи рекомендації на основі аналізу даних, однак остаточне рішення залишається за людиною.

Впровадження ШІ відкриває нові можливості для підвищення доступності й ефективності юстиції, але вимагає дотримання високих стандартів конфіденційності, безпеки та прав людини. Технологія має запобігати дискримінації, забезпечувати прозорість, неупередженість і технічну надійність. На думку експертів, початкове тестування ШІ є обов'язковим для оцінки його ефективності й доцільності в судовій системі.

Водночас, правове регулювання використання ШІ в судочинстві має бути комплексним, з урахуванням теоретичних і практичних питань. Поспішні зміни в законодавстві без глибокого аналізу всіх аспектів застосування ШІ можуть мати негативні наслідки для правосуддя.

Висновки. Штучний інтелект здатен значно покращити та автоматизувати багато процесуальних дій у межах цивільного судочинства, пропонуючи ефективні інструменти для оптимізації роботи судів. Він може забезпечити автоматичну реєстрацію документів, проводити вибірку судових рішень і нормативно-правових актів, аналізувати великі обсяги даних, зокрема метаданих, а також відстежувати графік судових засідань та делайнів. ШІ може сприяти розширенню доступу до правосуддя, дозволяючи громадянам вирішувати низку питань без звернення до правників, зокрема завдяки автоматизації подачі заяв і проведенню первинної медіаційної роботи. У перспективі такі системи здатні знизити навантаження на суди, особливо у малозначних справах, і скоротити строки судового розгляду.

Однак, незважаючи на ці переваги, впровадження ШІ у цивільне судочинство в Україні наразі є лише перспективою. Окрім Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні (розпорядження КМУ від 02.12.2020 № 1556-р), запланованої до 2030 року, в Україні відсутні нормативно-правові акти, які б регулювали використання ШІ в судочинстві [11]. Таке узагальнене нормативно-правове регулювання створює серйозну правову прогалину, яка може стати на заваді повноцінному впровадженню новітніх технологій. Стабільна нормативно-правова база є необхідною передумовою для інтеграції ШІ у судову систему. Вона повинна регламентувати обсяги застосування ШІ, встановлювати правила для захисту конфіденційності даних і забезпечувати відповідальність за можливі помилки.

Крім того, повне заміщення людської участі в цивільному судочинстві штучним інтелектом неможливе через ряд обмежень. ШІ не може забезпечити морально-етичний підхід до розгляду справ, врахувати всі особливості та унікальність конкретної ситуації, що часто потребує інтуїції, досвіду та людської емпатії. Наявність людського фактору є ключовою для дотримання принципу верховенства права та справедливості, особливо у справах, пов'язаних із захистом честі, гідності чи репутації. Інтелектуальні системи залишаються залежними від заданих алгоритмів, що обмежує їхню гнучкість у нестандартних ситуаціях.

Таким чином, впровадження ШІ може істотно змінити судочинство, але його використання має бути ретельно врегульованим, а функціонал направлений доповнювати роботу суддів, а не замінювати їх. Надалі необхідно зосередитись на створенні нормативної бази, яка б забезпечувала ефективне використання технологій без шкоди для прав громадян і принципів правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Artificial Intelligence â Questions and Answers*. *European Commission – European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_21_1683 (дата звернення: 17.11.2024).
2. Artificial Intelligence (AI) Guidance for Judicial Office Holders // Courts and Tribunals Judiciary. URL: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2023/12/AI-Judicial-Guidance.pdf> (дата звернення: 17.11.2024).
3. Corfield G. British judge uses 'jolly useful' ChatGPT to write ruling. *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/business/2023/09/14/british-judge-uses-jolly-useful-chatgpt-to-write-ruling/> (дата звернення: 17.11.2024).
4. Hallucinating Law: Legal Mistakes with Large Language Models are Pervasive. *Stanford HAI*. URL: <https://hai.stanford.edu/news/hallucinating-law-legal-mistakes-large-language-models-are-pervasive> (дата звернення: 17.11.2024).
5. Federal Court – Artificial Intelligence. *Federal Court – Cour fédérale*. URL: <https://www.fct-cf.gc.ca/en/pages/law-and-practice/artificial-intelligence> (дата звернення: 17.11.2024).
6. Ухвала Касаційного господарського суду в складі Верховного Суду від 8 лютого 2024 року у справі № 925/200/22 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639>.
7. В Естонії створюють робота-суддю. Що він вирішуватиме. *espreso.tv*. URL: https://espreso.tv/news/2019/03/27/v_estoniyi_stvoryuyut_robotu_suddyu_scho_vin_vyrishuvatime (дата звернення: 17.11.2024).
8. Riepina Y. S. Global Standards and practices of artificial intelligence applying in judicial systems. *Issues of crime prevention*. 2021. Т. 41. С. 29–37. URL: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2021-41-29> (дата звернення: 17.11.2024).
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 17.11.2024).
10. Skliarenko I. V. Prospects for the use of artificial intelligence in civil justice. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2024. Т. 1, № 81. С. 231–237. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.36> (дата звернення: 17.11.2024).
11. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р : станом на 29 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> (дата звернення: 17.11.2024).